

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา นับว่าเป็นการศึกษาที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศชาติ เพราะเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชนทุกคน เป็นการศึกษาของมวลชน ดังนั้นมวลประชาการและคุณลักษณะใดที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพและการเป็นพลเมืองดี ย่อมเป็นหน้าที่ของการศึกษาระดับประถมศึกษา เพราะต่อจากการศึกษาระดับนี้ไปแล้วจะเป็นการศึกษาโดยความสมัครใจ (นีอมศรี เศท, 2526) รัฐจึงจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษานาคบังคับ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐานและให้สามารถคงสภาพอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ มีความสามารถประกอบอาชีพตามควรแก่วัยและความสามารถได้ และสามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กรมวิชาการ, 2535)

การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาอย่างเป็นระบบและมีแบบแผนสำหรับประเทศไทยนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบันก็เป็นเวลากว่า 100 ปี รัฐพยายามจัดบริการการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างกว้างขวางมาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาจะเป็นการศึกษานาคบังคับ แต่ในสภาพความเป็นจริง รัฐยังไม่สามารถให้เด็กทุกคนได้เข้าเรียนในระดับนี้อย่างทั่วถึง ดังจะเห็นได้จาก ในปี พ.ศ. 2537 สามารถเกณฑ์เด็กเข้าเรียนได้ร้อยละ 98.4 ของเด็กที่มีอายุเข้าเกณฑ์การศึกษานาคบังคับ และมีเด็กวัยเรียนที่เรียนในระดับประถมศึกษาร้อยละ 93.8 ของประชากรกลุ่มอายุ 6-11 ปี ที่เหลืออีกร้อยละ 6.2 หรือประมาณ 400,000 กว่าคน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเด็กชาวเขาที่อยู่ในพื้นที่ชนบท และพื้นที่ห่างไกลความเจริญในเขตทุรกันดารตามหุบเขาและแนวชายแดนของประเทศ ยังไม่มีโอกาสเข้ารับการศึกษานาคบังคับเหมือนกับเขาวชนกลุ่มอื่น ๆ (สำนักงานนโยบายการศึกษาและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, 2539)

ปัญหาดังกล่าว รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยได้ดำเนินการแก้ไขปัญหามานานเพื่อจัดการศึกษาสำหรับเด็กชาวเขาโดยตลอด แม้ว่าหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน จะพยายามจัดการศึกษาให้ทั่วถึงและสนับสนุนการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียนแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ

เท่าที่ควร ดังเช่น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้จัดการศึกษาสำหรับเด็กชาวเขาทั่วประเทศมีจำนวน 570 โรงเรียน ในพื้นที่ 17 จังหวัด ซึ่งมีรูปแบบการจัดเช่นเดียวกับการจัดการศึกษาทั่วไป แต่สภาพการจัดการศึกษาในปัจจุบันพบว่าไม่สามารถเกณฑ์เด็กที่อยู่ในวัยเรียนที่กระจัดกระจายอยู่ตามห่อมบ้านทั่วไป ให้เข้าเรียนได้อย่างทั่วถึง (สมยศ เม่นเข้ม, ม.ป.ป.)

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือสุดของประเทศไทย มีพื้นที่ทั้งหมด 13,814 ตารางกิโลเมตร และร้อยละ 90.5 เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนและเป็นป่าทึบ (วิรัช ศิราภัย, 2539) สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่มีความกันดาร มีชนบทรรมนิยมประเพณีและภาษาแตกต่างไปจากชาวไทยในภาคอื่น ๆ ของประเทศ (คณะกรรมการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2528) ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ จำนวน 5 เผ่า คือ กะเหรี่ยง ลัวะ มูเซอ แม้ว และ ลีซอ ซึ่งตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายไปตามเทือกเขาต่าง ๆ ทั่วทั้งจังหวัด (สนิท ชีรังค์, 2527)

จากสภาพลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารและการคมนาคมขนส่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่งผลให้การพัฒนาการจัดการศึกษาของจังหวัดประสบกับปัญหานานัปการ ดังเช่น จากการสำรวจจำนวนนักเรียนในวัยเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนเมื่อเดือนมิถุนายน 2525 พบว่า ยังมีหมู่บ้านของชาวเขาอีกจำนวน 429 ห่อมบ้าน (หมู่บ้านหนึ่งอาจมีหลายห่อมบ้าน ห่อมบ้านหนึ่ง ๆ มีตั้งแต่ 2 หลังคาเรือนขึ้นไป) มีนักเรียนวัยเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับและ ไม่มีโอกาสเข้ารับการศึกษานับถึงปีการศึกษา 2529 จำนวน 12,906 คน (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2529) ปัญหาดังกล่าวสืบเนื่องมาจากห่อมบ้านเหล่านั้นตั้งอยู่กระจัดกระจายในพื้นที่ทุรกันดาร บางพื้นที่ต้องเดินทางด้วยเท้าหลายชั่วโมง ห่อมบ้านหนึ่ง ๆ จะมีเด็กในวัยเรียนเพียงประมาณ 1-20 คน รัฐไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาในรูปแบบปกติทั่วไปได้เนื่องจากคืองซึ่งงบประมาณสูง (ประสิทธิ์ จันทร์คา, 2534) แต่อย่างไรก็ตามสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนยังได้ตระหนักถึงภาระหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาภาคบังคับให้กับเด็กชาวเขา จึงได้จัดโครงการพัฒนารูปแบบการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา โดยเน้นการปรับปรุงวิธีการเกณฑ์เด็กและการจัดบริการในรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นที่เป็นป่าเขาทุรกันดาร และการประหยัดทั้งทรัพยากรบุคคลและงบประมาณให้บังเกิดผลมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยมีการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น โรงเรียนในรูปแบบครูเดินสอน โรงเรียนในรูปแบบครูคนเดียว และโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง (สนิท ชีรังค์, 2530)

สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองเกิดจากแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง (Education For Self-Reliance) ซึ่ง วิวัฒน์ชัย อัดดากร (2530) และ Julius K. Nyerere

(1979) กล่าวว่า เป็นระบบการจัดการศึกษาของสถาบันใดสถาบันหนึ่ง ที่มีลักษณะเฉพาะมีความเป็นตัวของตัวเองในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านระบบการผลิตการถ่ายทอดความรู้และวิชาการ ด้านระบบความคิดความเชื่อและจิตสำนึกทางวิชาการ ตลอดจนด้านระบบการบริหารและการจัดทรัพยากรทางการบริหารที่มีเพียงพอทั้งปริมาณและคุณภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคม เป็นการพัฒนาระบบการจัดการศึกษาของสังคมให้มีประสิทธิภาพ ตลอดจนเพื่อสร้างความก้าวหน้าและเพิ่มพูนความมั่งคั่งให้แก่ชาติ ทั้งนี้ในกระบวนการจัดการศึกษาคือส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาต้องเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์แบบในตัว กล่าวคือ เด็กที่สำเร็จการศึกษาแล้วมีความสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้พัฒนาอาชีพ สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ มีคุณลักษณะเป็นผู้มีจิตใจใฝ่รู้ มีความสามารถในการเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น และมีความมั่นใจในสภาพของตนเองว่าเป็นความเป็นอิสระ การศึกษามีความสัมพันธ์กับชีวิตจริงในชุมชน โดยเฉพาะในเขตชนบท โรงเรียนต้องเป็นแหล่งที่จะให้ทักษะแก่ชาวบ้านในอันที่จะอยู่ร่วมกันในชุมชนด้วยความร่วมมือช่วยเหลือกัน โรงเรียนในชนบทควรมีกิจกรรมทางการเกษตรเพื่อฝึกทักษะในการทำงานเกษตรให้กับนักเรียนไว้เป็นแหล่งผลิตอาหาร หรือเพื่อเป็นการสร้างรายได้ ยิ่งไปกว่านั้น หลักสูตรในโรงเรียนควรสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ของท้องถิ่นในแต่ละแห่งแต่ละภาคที่แตกต่างกัน ควรให้ทักษะและความเชื่อมั่นแก่ผู้เรียน ในอันที่จะดำรงชีวิตในสังคมอย่างสันติสุข

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ใช้แนวความคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง มาจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาในรูปแบบพิเศษเรียกว่า โรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง โดยมีแนวคิดว่าการจัดการศึกษาเพื่อเด็กชาวเขาที่ขาดโอกาสและอยู่ห่างไกลจากชุมชนภายนอกควรมีรูปแบบในการจัดการศึกษาเพื่อเด็กกลุ่มนี้โดยเฉพาะ โรงเรียนแบบพึ่งตนเอง สำหรับชาวเขาจัดเป็นหน่วยงานหนึ่งที่จะช่วยสร้างให้ชาวเขาเป็นผู้มีความสามารถที่จะพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยส่วนรวม ตลอดเวลาที่เด็กชาวเขาจะได้รับการศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้ จะได้รับการฝึกฝนอย่างจริงจัง ทั้งทางด้านการศึกษา งานอาชีพ ตลอดจนพัฒนาด้านคุณธรรม คุณนิสัย ให้เป็นพลเมืองดีในสังคม จนบรรลุเป้าหมายตามหลักสูตร วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองมีดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้โอกาสเด็กชาวเขาในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ไร้โอกาสเข้ารับการศึกษาระดับการศึกษาภาคบังคับ
2. เพื่อสร้างแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กชาวเขาที่อยู่กระจัดกระจายตามเทือกเขาต่าง ๆ และไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนได้ในหุบเขานั้น ๆ ได้
3. เพื่อสร้างชาวเขาในจังหวัดแม่ฮ่องสอนให้เป็นชาวเขาที่พัฒนา

4. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขาในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งด้านการหาเลี้ยงชีพ สุขภาพอนามัย ความค้อยโอกาสทางการศึกษา และความรับผิดชอบต่อสังคม
5. เพื่อลดการตัดไม้ทำลายป่า การทำไร่เลื่อนลอย การปลูกฝิ่น ตลอดจนการล่าสัตว์
6. เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น และความมั่นคงของประเทศ สร้างความสำนึกในความเป็นคนไทย ชาติดไทยแก่ชาวเขา
7. ส่งเสริมให้ชาวเขาเลือกประกอบอาชีพที่เหมาะสมทั้งที่เป็นประโยชน์อย่างสูงแก่ชาวเขา ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมโดยรวม (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2529)

การจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองนั้น จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของการจัดการศึกษาที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ปัจจัยเพื่อการเรียนรู้ และปัจจัยเพื่อการอยู่และการหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้แก่ นโยบายในการจัดการศึกษา หลักสูตร ครูผู้สอน นักเรียน งบประมาณ เป็นต้น ควรได้รับการสนับสนุนในด้าน สิ่งอำนวยความสะดวกในการอยู่อาศัยและการหาเลี้ยงชีพ การจัดบริการและสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่นักเรียน ซึ่งจะต้องจัดโครงสร้างทางการบริหารบุคลากร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ให้สัมพันธ์กันและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ถ้าหากส่วนหนึ่งส่วนใดบกพร่องหรือประสานกันไม่สนิทแล้ว ก็ จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษาและส่วนอื่น ๆ อันจะทำให้ไม่สามารถไปสู่เป้าหมายได้ (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2529) โดยมีการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากโรงเรียนประถมศึกษาทั่ว ๆ ไป ดังนี้

1. เป็นโรงเรียนประจำ นักเรียนอยู่รวมกันในบ้านพักเป็นหลัง ๆ หาเลี้ยงชีพในระหว่างเรียน ค่าเนิ่นชีวิตในรูปแบบ
2. เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนเน้นคุณภาพชีวิตของชาวเขาและความมั่นคงของประเทศ
3. กิจกรรมในรอบวันถือเป็นการเรียนทั้งหมด ตลอดจนกระทั่งในรอบปีก็ถือเป็นการเรียนรู้ด้วย
4. จัดให้มีกิจกรรมต่อเนื่องเมื่อนักเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้วเพื่อให้โอกาสชาวเขาได้พัฒนาตนเองต่อไปอีก

ในปี พ.ศ. 2525 สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ดำเนินการทดลองจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองขึ้นเป็นแห่งแรกของประเทศไทย ที่โรงเรียนศูนย์ปางมะผ้า ในโครงการตามพระราชดำริ หลังจากการดำเนินการไปได้ 1 ปี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด

แม่ฮ่องสอนได้สังเกตเห็นว่าโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองนี้เป็นรูปแบบหนึ่งที่จะสามารถแก้ปัญหาการศึกษาภาคบังคับสำหรับเด็กชาวเขาในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ดีกว่ารูปแบบอื่น ๆ (สนิท ยี่รงค์, 2530) จึงได้จัดตั้งโครงการโรงเรียนประถมศึกษาในรูปแบบดังกล่าวขึ้นทุกอำเภอ เช่นที่ โรงเรียนร่มเกล้าปางดง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน โรงเรียนบ้านเมืองแปง อำเภอป่าซาง โรงเรียนบ้านปางดง อำเภอขุนยวม โรงเรียนบ้านแม่เงา อำเภอสบเมย โรงเรียนบ้านแม่ปาง อำเภอแม่ลาน้อย และโรงเรียนสังวาลย์วิทยา อำเภอแม่สะเรียง โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ อยู่ในพื้นที่ที่ไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนในรูปแบบปกติได้ โรงเรียนมีพื้นที่เพียงพอสำหรับการเกษตรเพื่อหาเลี้ยงนักเรียน และความเห็นชอบจากคณะกรรมการการศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (รุ่งโรจน์ คำมาสาร, 2539) และในปัจจุบันมีโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองบางโรงเรียนที่จัดการศึกษาสำหรับเด็กชาวเขาครบทั้ง 3 ระดับ คือระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีจำนวนนักเรียนรวมกันทั้งสิ้น 1,483 คน มีครู 68 คน และได้ส่งสนับสนุนจากสำนักงานการศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 423,500 บาท (สำนักงานการศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2539)

จากแนวคิดการจัดโรงเรียนในลักษณะโรงเรียนแบบพึ่งตนเองของสำนักงานการศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีความแตกต่างจากโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งในด้านการจัดระบบโครงสร้างของโรงเรียน นโยบายการจัดการศึกษาแบบพึ่งตนเอง การปรับและจัดทำหลักสูตรสำหรับโรงเรียนแบบพึ่งตนเอง การนำหลักสูตรไปใช้ บริการที่ทางโรงเรียนจัดให้สำหรับนักเรียน สภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน และการดำรงชีวิตประจำวันภายในโรงเรียน โดยนำเอารูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน มาเป็นแนวทางในการวิจัย ผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับสำนักงานการศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อนำผลไปปรับปรุงและพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองให้มีประสิทธิภาพ อีกทั้งจะเป็นการเผยแพร่รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง ไปสู่ภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง ตั้งกักสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในด้านการจัดระบบโครงสร้างของโรงเรียน นโยบายการจัดการศึกษาแบบพึ่งตนเอง การปรับและจัดทำหลักสูตรสำหรับโรงเรียนแบบพึ่งตนเอง การนำหลักสูตรไปใช้ บริการที่โรงเรียนจัดให้สำหรับนักเรียน สภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน และการดำรงชีวิตประจำวันภายในโรงเรียน

ขอบเขตในการวิจัย

1. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน ครูผู้สอน และนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง ตั้งกักสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีการศึกษา 2540 โดยเป็นผู้บริหารโรงเรียน 7 คน ครูวิชาการโรงเรียน 7 คน ครูผู้สอน 42 คน และนักเรียน 18 คน โดยในจำนวนครูผู้สอน 42 คนนั้นแบ่งเป็นครูผู้สอนที่มีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมการทำสวนข้าว 2 คน กิจกรรมการทำสวนผัก 25 คน กิจกรรมการปลูกพืชไร่ 15 คน กิจกรรมการปลูกไม้ผล 18 คน กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ 21 คน กิจกรรมสหกรณ์ 12 คน กิจกรรมการผลิตเกลือไอโอดีน 2 คน และกิจกรรมการทำนุ้ยหมัก 1 คน

2. การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง ตั้งกักสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน มุ่งศึกษาเฉพาะการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา ในด้าน

- 1) การจัดระบบ โครงสร้างของโรงเรียน
- 2) นโยบายการจัดการศึกษาแบบพึ่งตนเอง
- 3) การปรับและจัดทำหลักสูตรสำหรับโรงเรียนแบบพึ่งตนเอง
- 4) การนำหลักสูตรไปใช้
- 5) บริการที่ทางโรงเรียนจัดให้สำหรับนักเรียน
- 6) สภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน
- 7) การดำรงชีวิตประจำวันภายในโรงเรียน

ข้อคถงเบื่องคั้น

1. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ เช่น แผนปฏิบัติงานประจำปี เอกสารแนะนำโรงเรียน แบบเก็บข้อมูลพื้นฐาน เอกสารวิเคราะห์ข้อมูลประกอบการจัดทำแผนแม่บทของโรงเรียน แบบรายงานผลการวิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียน และแบบรายงานสรุปผลการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ถือเป็นข้อมูลที่ปรากฏในสภาพที่เป็นจริงและเชื่อถือได้

2. คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน ครูผู้สอน และนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ถือเป็นคำตอบที่ปรากฏในสภาพที่เป็นจริงและเชื่อถือได้

3. การสังเกตพฤติกรรมครูและนักเรียนเกี่ยวกับการดำรงชีวิตประจำวันภายในโรงเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้สังเกตโรงเรียนละ 4 วัน รวมทั้งสิ้น 7 โรงเรียน คิดเป็นเวลา 28 วัน ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตถือเป็นข้อมูลที่ปรากฏในสภาพที่เป็นจริง และเชื่อถือได้

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยนี้มีข้อจำกัดในเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัย เนื่องจากผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงคั้นของการเปิดภาคเรียน ซึ่งในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น บางโรงเรียนยังไม่ได้ดำเนินการครบทุกกิจกรรม ดังนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถสังเกตการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้อย่างครบถ้วน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

โรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาที่จัดกิจกรรมหรือประตบการณ์ต่าง ๆ ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรท้องถิ่นที่สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนจัดทำขึ้น สำหรับเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523 โดยจัดในลักษณะโรงเรียนประจำ ให้นักเรียนดำเนินชีวิตในรูปสหกรณ์

เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนเน้นคุณภาพชีวิตของชาวชนและความมั่นคงของประเทศ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดวันเพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถที่จะนำความรู้จากทักษะการทำงานเกษตร ทั้งการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ และกิจกรรมอื่น ๆ ไปใช้ในกระบวนการผลิตเป็นอาหารเลี้ยงชีพในระหว่างเรียน มีความสามารถในการฝึกวางแผนการปฏิบัติงาน การปกครองตนเอง และการรู้จักแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังจัดให้มีกิจกรรมเพื่อพัฒนา นักเรียนหลังสำเร็จการศึกษาแล้ว ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีการศึกษา 2540

สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง หมายถึง ลักษณะในการดำเนินการและเหตุขัดข้องต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมหรือประตบการณ์ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรท้องถิ่นที่สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนจัดทำขึ้นสำหรับเด็กนักเรียนประถมศึกษาที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523 ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาครอบคลุมในด้านการจัดระบบโครงสร้างของโรงเรียน นโยบายการจัดการศึกษาแบบพึ่งตนเอง การปรับและจัดทำหลักสูตรสำหรับโรงเรียนแบบพึ่งตนเอง การนำหลักสูตรไปใช้ บริการที่ทางโรงเรียนจัดให้สำหรับนักเรียน สภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน และการดำรงชีวิตประจำวันภายในโรงเรียน

การจัดระบบโครงสร้างของโรงเรียน หมายถึง สภาพและลักษณะในการดำเนินการจัดตั้งองค์กรภายในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาครอบคลุมในด้านโครงสร้างทางการบริหารของโรงเรียน บุคลากร และงบประมาณ

นโยบายการจัดการศึกษาแบบพึ่งตนเอง หมายถึง ข้อความหรือสิ่งที่กำหนดไว้เพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติจะต้องนำไปใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาตัดสินใจ จัดทำแผน จัดทำโครงการ และกำหนดวิธีดำเนินการ

การปรับและจัดทำหลักสูตรสำหรับโรงเรียนแบบพึ่งตนเอง หมายถึง การลด ขยาย หรือเพิ่มเติม รายละเอียดของโครงสร้างเนื้อหา และเวลาเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เพื่อให้สอดคล้องกับท้องถิ่น สภาพชีวิต และปัญหาของชาวชน และการจัดทำหลักสูตรสำหรับโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง

การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง กระบวนการในการนำหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรท้องถิ่นที่สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนจัดทำขึ้นไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถพึ่งตนเองได้จนบรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยการบริหารและบริการหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้หลักสูตร

บริการที่ทางโรงเรียนจัดให้สำหรับนักเรียน หมายถึง สวัสดิการและบริการต่าง ๆ ที่โรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง ตั้งกีดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดให้สำหรับเด็กนักเรียนในระหว่างการศึกษาอยู่ในโรงเรียน และหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และเพื่อการพัฒนาชาวเขาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ บริการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย บริการอาหารกลางวัน บริการตัดผม นักเรียนชาย-หญิง บริการห้องสมุดโรงเรียน บริการส่งเสริมปลูกพืชที่สูง บริการเกี่ยวกับผลิต และบริการความก้าวหน้าทางวิชาการ เป็นต้น

สภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง ตั้งกีดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษาและส่วนอื่น ๆ อันจะทำให้การดำเนินการจัดการศึกษาบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของการจัดตั้งโรงเรียน ได้แก่ ที่ตั้งของโรงเรียน สภาพทางภูมิศาสตร์ บ้านพักนักเรียน สถานที่สำหรับปลูกข้าว สถานที่สำหรับทำไร่ สถานที่สำหรับปลูกพืชผักสวนครัว สถานที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ เครื่องมือสำหรับการเกษตร โรงสีข้าว โรงผลิตเกลือไอโอดีน สถานที่สำหรับจัดกิจกรรมสหกรณ์ และสถานที่สำหรับฝึกฝนวิชาชีพ เป็นต้น

การดำรงชีวิตประจำวันภายในโรงเรียน หมายถึง สภาพและลักษณะในการดำเนินชีวิตประจำวันของครูผู้สอนและนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง ตั้งกีดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาครอบคลุมในด้านการปกครอง กิจวัตรประจำวัน และการนันทนาการ

ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง ผู้ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ หรือ ผู้รักษาการในตำแหน่งดังกล่าว ที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง ตั้งกีดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีการศึกษา 2540

ครูวิชาการโรงเรียน หมายถึง ครูที่ได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่รับผิดชอบงานวิชาการโรงเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง ตั้งกีดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีการศึกษา 2540

ครูผู้สอน หมายถึง ครูที่มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีการศึกษา 2540

นักเรียน หมายถึง นักเรียนประเภทพักอยู่ประจำในโรงเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีการศึกษา 2540

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง รูปแบบของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง จากหนังสือ วารสาร เอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสอบถามจากผู้รู้ และลงพื้นที่ด้วยตนเอง เพื่อให้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือ

2. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 7 ฉบับ ประกอบด้วย แบบศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอน แบบสัมภาษณ์นักเรียน แบบสำรวจสภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน และแบบสังเกตพฤติกรรมครูและนักเรียน

3. นำแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบศึกษาเอกสาร ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา การใช้ภาษาและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา ตลอดจนให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

4. นำแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต ไปทดลองใช้ (Try out) กับผู้บริหารโรงเรียน 1 คน ครูวิชาการโรงเรียน 2 คน ครูผู้สอน 4 คน และนักเรียน 4 คน ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างประชากร เพื่อปรับปรุงเครื่องมือให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

5. นำแบบศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน แบบสัมภาษณ์ครูวิชาการโรงเรียน แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอน แบบสัมภาษณ์นักเรียน แบบสำรวจสภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน และแบบสังเกตพฤติกรรมครูและนักเรียน ไปใช้กับผู้บริหารโรงเรียน 7 คน ครูวิชาการโรงเรียน 7 คน ครูผู้สอน 42 คน และนักเรียน 18 คน ในโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร โดยเข้าไปอยู่ในโรงเรียนทั้งวันเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่เวลา 05.30-21.00 น. โรงเรียนละ 7 วัน รวม 7 โรงเรียน คิดเป็นเวลา 49 วัน

6. วิเคราะห์ข้อมูล โดยแยกวิเคราะห์ตามลักษณะของข้อมูล คือ ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยการรวบรวมข้อมูลที่รวบรวมได้ นำเสนอในรูปของความเรียง และการแจกแจงความถี่ หากคำร้อยละ นำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง ข้อมูลเชิงบรรยาย วิเคราะห์

ข้อมูลโดยการรวบรวมข้อมูลที่รวบรวมได้ นำเสนอในรูปของความเรียง และตารางประกอบความเรียง และข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมครูและนักเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) นำเสนอในรูปของความเรียง

7. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล อภิปรายผล และเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย จะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อนำผลไปปรับปรุง และพัฒนา การจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขาต่อไป

2. เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับโรงเรียนอื่นที่มีแนวคิดในการจัดการศึกษาแบบพึ่งตนเอง อีกทั้งจะเป็นการเผยแพร่รูปแบบการจัดการศึกษาดังกล่าวไปสู่ภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย